

А.В.Іванченко,
доктор педагогічних наук, професор;
З.А.Осадча,
старший викладач;
Н.В.Фелонюк,
студентка
(Житомирський педуніверситет)

ТВОРЧЕ ЗАСТОСУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ СПАДЩИНИ Г.ВАЩЕНКА У ШКОЛІ

У статті розкриваються особливості тлумачення відомим українським педагогом сутності та змісту національного виховання в українській школі та роль вчителя у застосуванні ідей Г.Ващенко у сучасному навчально-виховному процесі на прикладі шкіл Ружинського району Житомирської області

Мета виховання у конкретному суспільстві залежить від ряду об'єктивних чинників, що діють у ньому, як от: державний устрій, специфіка національного менталітету, релігія, моральні норми, загальна культура тощо.

Україна знаходиться на зламі епох. Перехід від напівколоніального становища до держави демократичної і європейської вимагає безумовної реорганізації системи освіти та виховання. Ця ж зміна починається з чіткого визначення мети нової педагогічної системи в Україні, що у концентрованому вигляді становить виховний ідеал. Якою ж повинна бути ця мета?

Подібне питання давно хвилювало наших попередників та не залишає й сучасних педагогів.

Повну і дуже оригінальну відповідь на поставлені питання можна знайти в праці Г.Ващенко "Виховних ідеал" [1]. В основу виховання української молоді Г.Ващенко ставить загальнолюдські цінності. До них належать: закон про творення добра і боротьби зі злом, шукання правди і побудова справедливого ладу, заснованого на плеканні любові і краси.

Виховний ідеал – це ідеал служби Богові і Україні як християнський ідеал. Український християнський виховний ідеал, за Г.Ващенко, включає в себе євангельський виховний ідеал в його історичних і національних формах та загальнолюдський виховний ідеал, що також має свою християнську основу.

Професор Г.Ващенко будує виховний ідеал українця на двох головних принципах: християнській моралі й українській духовності, що витворилась протягом нашої історії. Це той ідеал, що витримав випробування історії, відповідає психології народу, ввійшов у психіку народних мас, відбитий у народній творчості та в творах кращих митців і письменників.

Як зазначає Г.Ващенко, виховний ідеал українця криється у пісенній традиції українського народу, в його літературі, християнській вірі та історичному минулому.

Мета національного виховання молодих поколінь – формування національної самосвідомості молоді. Самосвідомість особистості пов'язана з розвитком суспільної свідомості. Прояви суспільної свідомості осмислюються особистістю і вибірково долучаються до системи детермінації особистісного розвитку індивіда, впливаючи на формування його світогляду, ціннісних орієнтацій, ідеалів, мотивів, внутрішніх суб'єктивних настанов до явищ об'єктивного світу. Основою національної самосвідомості є свідомість нації, а саме: усвідомлення народом власної гідності, традиційних цінностей культури, потреби власного розвитку. Це також усвідомлення своєї історичної долі, місця у системі духовного, економічного, політичного життя народів світу – в системі загальнолюдських суспільних відносин.

У сім'ї, навчально-виховних закладах виховується любов до рідної мови, повага до свого роду, народу, його історії й культури. Проте нехтування національними почуттями, яке тривалий час культивувалося в суспільстві, брак цілісної системи виховних впливів на молоді покоління, економічні негаразди призвели до змін у суспільній свідомості й негативних тенденцій у сімейно-побутовій культурі, громадському житті, шкільній практиці. Тому нині поглиблюється криза національних цінностей учнівської молоді. Дослідження свідчать про те, що це явище ширшає, оскільки процес формування потреб, ідеалів, уявлень, поглядів на життя, переконань особистості відбувається все частіше через усвідомлення негативних тенденцій суспільного і громадського життя, а не в результаті творчого осмислення історичних надбань національної культури та критичного аналізу альтернативної системи цінностей.

Щоб дослідити національні цінності старшокласників, а також виявити взаємозв'язок між рівнем сформованості національної самосвідомості та ціннісних орієнтацій особистості в ранньому юнацькому віці, ми проводили анкетування, тестування, бесіди з учнями 10-11-х класів Ружинської ЗОШ І-ІІІ ступенів. Старшокласникам були запропоновані такі питання: "Що таке рід, родина?", "Чи знаєте ви своїх предків?", "Ви дотримуетесь родинних традицій?", "Як ви розумієте поняття "народ", "нація"?", "Які риси характеру властиві українцям?", "Які з них позитивні, а які негативні?", "Чи хотіли б ви мати іншу національність?", "Чи хотіли б ви жити в іншій країні і чому?", "Чи добре те, що Україна стала незалежною державою?", "Оцініть рівень розвитку української культури порівняно з російською, американською тощо", "Чи хвилює вас майбутнє України?"

Майже всі опитані за походженням – українці. Уявлення старшокласників про рід та родину в цілому правильні: "рід – це люди, в яких одні предки", "це люди, пов'язані між собою кровними узами". Відомості про родовід часто обмежені ("їхнє життя детально мені невідоме", "не цікавився"), у кращому разі - це знання трьох поколінь родичів. З відповідей учнів бачимо, що переважна більшість сімей дотримується основних родинних звичаїв, зокрема відзначає христини, іменини, Різдво, Великодні свята, весілля, новосілля, відвідує родичів. Бі-

льшість учнів поважає своїх батьків, вважає, що слід відроджувати народні родинні звичаї та традиції, хоче більше дізнатися про них. Особливо цікаві учням старшого шкільного віку молодіжні громадські звичаї та традиції (вечорниці, сватання, давні весільні обряди тощо).

Нечіткими є уявлення учнів про народ, націю. Лише 10% старшокласників тлумачать народ як сукупність людей, що проживає на певній території, має спільну мову, звичаї, культуру, традиції, відмінні від традицій інших народів. Ці учні чітко усвідомлюють основні етнічні ознаки народу, нації: територія, мова, звичаї, традиції, культура. У 65% учнів народ – це “велика маса людей”, “люди, що працюють”, “усі люди світу”. Зовсім не могли відповісти на це запитання або ж відповіли неправильно 24% учнів.

Переважає більшість учнів серед рис характеру, властивих українцям, назвали доброту, працьовитість, чесність, справедливість, доброзичливість, щирість, людяність, привітність, гостинність, ввічливість, мужність, гідність, витривалість. Важливо, що 15% опитаних вказали на те, що українцям притаманні риси, які характеризують національну самосвідомість народу, зокрема любов до Батьківщини, волелюбність, гордість, прагнення до досягнення поставленої мети, патріотизм, націоналізм. Водночас учні помітили, що позитивні риси характеру більш властиві попереднім поколінням українського народу, і менш – сучасникам, що може бути пояснено різними причинами. Четверта частина старшокласників вважає, що негативними рисами українського народу є озлобленість, неорганізованість, егоїзм (“кожен думає сам за себе”), заздрість, жадібність, відчуженість. Юнаки й дівчата засуджують негативні явища громадського життя, в яких перекошено, знищено гуманістичну сутність народних традицій: “люблять гулянки”, “люблять посваритися, випити”, “взяти те, що погано лежить”. З боєм вони вказують на байдужість до всього, що з ними роблять. Не змогли назвати специфічні риси українців 6% опитаних. На їх думку, “вони такі, як і у всіх”.

Типовими виявились відповіді учнів на п'яте й шосте питання. Бачимо три категорії учнів. До першої (28%) належать учні зі сформованим почуттям патріотизму, високим рівнем самосвідомості, які не уявляють себе людиною іншої національності, що має іншу батьківщину. Ірина Н. не хотіла б бути громадянкою іншої країни, тому що вона “тут народилась, тут всі і все, кого й що я люблю; було б дуже важко без цього усього”. Характерними є відповіді тих учнів, рівень національної самосвідомості яких вважаємо найвищим. Наприклад, Наталія С. стверджує: “Ні, я не хотіла б бути людиною іншої національності. Я люблю свою країну, свій народ”. Юрій М. пояснює свій вибір так: “Мій дід і прадід були українцями, я теж українець і горджуся цим”.

Найчисельнішою є друга категорія учнів, які лише усвідомлюють себе українцями, але хочуть проживати за кордоном, мотивуючи своє рішення тим, що Україна нині переживає економічну скруту (“практично жити тут майже неможливо”, “немає умов для повноцінного життя”, “в інших країнах про народ піклуються значно краще”, “там можна чесно навчатись і працювати”). Особливо тривожить те, що серед цих старшокласників переважають здібні учні із середнім та високим рівнем знань і вмінь.

Непокоїть третя, малочисельна категорія учнів, які готові змінити свою національність, щоб жити в іншій країні”. Більшість хотіла б бути американцями, менше бажаючих бути громадянами Німеччини, Італії, Франції, Об'єднаних Арабських Еміратів. Мотивація вибору така: “там гарно жити”, “красива природа”, “є все у магазинах”. Переважає більшість старшокласників висловили такі бажання здебільшого під впливом переглянутих телепередач і кінофільмів.

На питання “Чи добре те, що Україна стала незалежною державою?” переважна більшість респондентів відповіла ствердно, обґрунтовуючи свою відповідь тим, що український народ має природне право на самовизначення (“тепер ми вільні, а не раби”). Учні вказують на те, що завдяки незалежності Україна вийшла на міжнародний рівень, тоді як за часів Радянського Союзу “українців ніби не існувало”.

Інша частина учнів (13%) вважає, що за радянських часів жилося ліпше, що наслідком незалежності є економічні негаразди, розрив зв'язків із найближчими державами тощо.

Напрочуд однаковими виявились думки учнів про майбутнє України. Всіх хвилює майбутнє держави, оскільки від цього залежить здійснення особистих мрій і сподівань, майбутнє власних дітей, благополуччя всього народу. Майже половина опитаних з упевненістю дивиться у завтрашній день, вірить у могутні потенційні сили українського народу, готові докласти всіх зусиль, щоб вивести Україну із затяжної кризи. Юлія К.: “Мене дуже хвилює майбутнє України. Я хочу працювати на її благо, принести своїй державі багато користі”.

Отже, головною особливістю національної самосвідомості старшокласників є стійкі власні погляди й переконання, які формуються у результаті все глибшого усвідомлення суперечливих явищ суспільного життя, розвитку внутрішнього світу – потреб, мотивів, інтересів, цінностей особистості.

Існує пряма залежність між рівнем сформованості національної самосвідомості, моральної вихованості особистості в цілому.

Складність і багатогранність феномену національних цінностей вимагає цілісного системного підходу до їх формування, щоб динамічно і гармонійно поєднати виховні зусилля всього суспільства - сім'ї, національної школи, громадськості, держави. Щоб національна самосвідомість у різноманітних її виявах стала основою для дальшого становлення справжнього патріота, активного громадянина України, потрібно допомогти старшокласникам зрозуміти суспільні суперечності, глибоко засвоїти національні цінності та реалізувати їх у системі суспільних етнічних відносин.

Тут вчителів і вихователів допоможе виховна концепція професора Г.Г.Вашенка, який присвятив її створенню, обґрунтуванню і запровадженню у широку педагогічну практику все життя. Ідеї Г.Г.Вашенка вже зараз знайшли застосування у школі та інших виховних установах, у сім'ї, хоч більшість учителів і вихователів наряд чи знайомі з творчим доробком українського вченого-педагога.

Так, у Ружинській загальноосвітній школі постійно організуються колективні заходи типу: “Свято першого дзвоника”, родинний вечір “Будьмо знайомі”, свято рідної мови “Диво калинове”, родинні свята “Золота осінь”, “Весні радіймо!”, “Рідна мати моя”, новорічно-різдвяне свято, свято “Шана Кобзареві”, “Перший учителю, прощай!”, кожному з яких передують підготовка. Традиційним стало проведення КВК між старшокласниками шкіл району. Так, у 1998 і 1999 роках проводився КВК між старшокласниками Білилівської, Вчорайшенської та Ружинської шкіл району.

Важливим завданням національної школи є розвиток творчої активності учнів, їх естетичне виховання. Цьому чи не найбільшою мірою сприяє музичне, образотворче мистецтво, ознайомлення з літературними джерелами. Це добре усвідомлюють педагоги Ягнятинської загальноосвітньої школи (директор С.І.Шістопал). Уже п'ятий рік у школі проводиться послідовна робота з вивчення історичних та культурних надбань українського народу, причому як на уроках народознавства, так і на заняттях фольклорного факультативу, художніх гуртків – музичних, образотворчого мистецтва. Особливу увагу вчителі звертають на формування особистості юних громадян України. Учні вивчають історію рідного краю, кращі зразки усної народної творчості, дізнаються багато нового про себе, свій рід, народ.

У районі створено ряд виховних центрів, де учні різних шкіл спілкуються, беруть участь у колективних заходах, що забезпечує розвиток їхніх творчих здібностей, задовольняє інтереси. Отже, є умови для реалізації потенційних можливостей кожного обдарованого школяра. Велика кількість дітей вчиться грі на музичних інструментах у районній музичній школі, філіали якої є в деяких селах району.

Не забувають у районі й про патріотичне виховання школярів, прищеплення їм поваги до традицій рідного краю, до культури українського народу, формування віри у власні сили, в майбутнє своєї держави. Традиційними стали огляди учнівських фольклорних колективів (кращі колективи Бистрицької загальноосвітньої школи I-III ст., Мовчанівської загальноосвітньої школи I-III ст., Ружинської загальноосвітньої школи I-III ст.); конкурси дівчат “А я україночка” та хлопців “А ми хлопці-козаки”; огляди музеїв патріотичного виховання (кращим визнано шкільний етнографічний музей Ружинської ЗОШ I-III ст.); уроки народознавства; виставка рушників та вишиванок (останній раз проводилась на базі будинку дитячої творчості); районний конкурс на кращий малюнок “Мальовнича моя Україна” (для 5-9 класів) та “Моя Батьківщина – Ружинщина” (3-5 класи); різдвяні та новорічні свята біля районної ялинки за участю шкільних фольклорних ансамблів.

У системі патріотичного виховання значне місце посідає краєзнавча робота. Третій рік у районному будинку дитячої творчості працює районна школа краєзнавства “Стежками здоров'я – по рідному краю”, а в ній – школа юного знавця географії та історії Ружинщини. Діти дуже люблять брати участь у конкурсі “Кращий знавець рідного краю”.

Любов до України починається з любові до місця, де народився, зробив перші кроки, відчув материнське тепло, батьківське піклування. Це почуття зростає разом з дитиною і стає великим, всеохоплюючим почуттям любові до Вітчизни. Звичайно ж, за умови, що його плекають у дитини.

Одним із принципів сучасної педагогіки є формування активної настанови на утвердження української держави, прищеплення підростаючому поколінню імунітету проти національного самознищення. У здійсненні цього вчителям і всім національно свідомим громадянам допомагають експонати музеїв, у тому числі шкільних, місцеві історичні пам'ятки, традиції, що живуть у регіоні.

Від того, які зразки приймає, які духовні навички виробляє дитина, залежатиме позиція майбутнього громадянина. Ружинщина дає великі можливості для використання у виховній роботі народних традицій і звичаїв, історії.

Отже, слід пам'ятати, що без звернення до багатовікового досвіду народу в справі виховання підростаючих поколінь, без залучення набутих етнопедагогіки неможливе і формування національної свідомості юних громадян України. Саме тут на допомогу приходять педагогічні ідеї та набути Г.Г.Ващенка.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Г.Г.Ващенко. Виховний ідеал. – Полтава, 1994. – 122с.
2. Основи національного виховання: концептуальні положення. Частина 1. /За заг. ред. В.Т.Кузя, Ю.Д.Руденка, З.О.Сергійчука. - К., 1993. – 145с.
3. М.Рудакевич. Григорій Ващенко про виховний ідеал. //Мандрівець. – 1997. - №2-3. – С.32-36.
4. Б.М.Ступарик. Про мету національного виховання в Україні. // Педагогіка і психологія. – 1996. - №2. – С.3-7.
5. О.Субтельний. Україна. Історія. – К., 1993. – 332с.
6. Н.С.Ткаченко, К.О.Ходосов. Іван Котляревський у школі. - К., 1968. – 224с.

Матеріал надійшов до редакції 17.09.2000 р.

Иванченко А.В., Осадчая З.А., Фелонюк Н.В. Творческое применение педагогического наследия Г.Ващенко в школе.

В статье раскрываются особенности трактовки известным украинским педагогом сущности и содержания национального воспитания в украинской школе и роль учителя в применении идей Г.Ващенко в современном учебно-воспитательном процессе на примере школ Ружинского района Житомирской области.

Ivanchenko A.V., Osadcha Z.A., Felonyuk N.V. Creative Use of H.Vashchenko Pedagogical Legacy at School.

The article reveals the peculiarities of interpretation of the essence and content of national education in Ukrainian school and the teacher's role in applying H. Vashchenko's ideas by a famous Ukrainianteacher in a modern training-educational process on the example of school in the Ruzhin district the Zhytomyr region.